

MATURITNÁ OTÁZKA Č. 5

- a) helenistické obdobie - smery
- b) vznik práva, jeho počiatky, morálka
- c) trh a subjekty trhu

a) helenistická filozofia

- 4.st.pr.Kr. - 4.st.po Kr.

Gréci sa dostávajú pod nadvládu Alexandra Macedónskeho, to znamená, že Gréci strácajú štátnu samostatnosť, preto sú nešťastní, strácajú svoju hrdosť a to sa odráža vo filozofii, kde sa objavuje zúfalstvo, beznádej, smútok, bezradnosť, Gréci nevidia perspektívy svojho bytia, zameriavajú sa preto vo filozofii na otázky etické, svojou filozofiou poskytujú návody, ako zvládnuť život v tejto neutešenej situácii, ide o istý úpadok filozofie, nič originálne táto filozofia neprinesla. Do popredia sa dostávajú Rimania a latinčina. Filozofi sa vracajú späť k antickej filozofii v helenistických štátoch: Egypt, Sýria, Macedónia. Filozofia sa vyznačuje synkretizmom - spájanie rozličných prúdov, jednak filozofických, náboženských, stierajú sa hranice medzi nimi, do popredia sa dostáva človek, avšak **nie je antropologická**

- predmet filozofie: **etika** - ako má byť človek šťastný, ako lepšie žiť

Stoicizmus

- škola stoikov dostala názov podľa bohato zdobeného stĺporadia = stoa poikle

- zakladateľ: **ZENÓN z KITIA**

- filozofiu prirovnávajú k záhrade: pôda = fyzika, plot = logika, najlepšie zo záhrady sú plody = etika

- človek, aby bol šťastný, musí dosiahnuť pokoj, duševnú rovnováhu = **ataraxia** – stoický pokoj, heslo: „*Nič a nikto ma za žiadnych okolností nerozhádže*“ – treba si zachovať kamennú tvár, nedávať najavo city, zamerať sa na svoje vnútro

- prevláda u nich **intoverzia** – len vo svojom vnútri sa človek môže cítiť slobodný

- zachádzajú až do flegmatizmu, egoizmu, ľahostajnosti

- boli **kozmpopolít** - uznávali akési svetoobčianstvo, mnohí z nich boli štátnici, najvýznamnejší bol **MARCUS AURELIUS** (filozof na tróne) a jeho dielo „*Myšlienky k sebe samému*“ („*Rozhovory so sebou samým*“) - vzniklo na území dnešného Slovenska, kde sa ako veliteľ légii ocitol počas vojen Markomanov s Kvádmi

- učili ľudí aby sa nebáli chorôb, chudoby, nešťastia, lebo všetko je riadené zákonmi prírody, osudom = fatalizmus - každý sa s tým musí vyrovnáť, nemá zmysel sa priečiť

- predstavitelia: **PANAETIOS, POSEIDONIOS, KLEANTES, CHRYSIPPOS, SENECA, EPIKTETOS**

Epikureizmus

- predstaviteľ: **EPIKUROSOV z SAMU** - založil školu - **Epikurova záhrada**

- pokračovateľ Demokritovho učenia atomizmu, na rozdiel od neho však nepovažuje prázdno za podmienku, ale za príčinu pohybu, atómy sa pohybujú nerovnomerným kmitavým pohybom

- zdôrazňovali **hedonizmus** = pôžitkárstvo, užívanie si svetských radostí

- s mierou hlásali umiernenosť, striedmosť

- debatovali o eutanázii, mnohí z nich vrátili Epikurovi spáchali samovraždu – verili, že všetko je len preskupením atómov

- užívali si život a rozkoš

- vyhýbali sa nepríjemným situáciám a veciam

- hľadali pokoj, ataraxiu a rovnováhu duše

- hlásali, že je treba zbaviť dušu bolesti, strachu, hnevu, žiadostivosti

Skepticizmus

-zakladateľ: **PYRRHÓN z ELIDY**

- **epoché** = zdržať sa vyjadrení o vonkajšej realite, zdržať sa súdenia

- zachovať ataraxiu, pokoj

- mali sa strániť ľudí, rozprávať sa sami so sebou, nedbať na mienku iných

- pochybovali o možnostiach poznať svet

- predstavitelia: **SEXTUS EMPIRICUS, M.T.CICERO**

Novoplatonizmus

-predstaviteľ: **PLOTINOS** (nie je to jeho pravé meno, prispôbil si ho podľa Platóna), dozvedáme sa o ňom od jeho žiaka **PORFÝRIA** - napísal šesť kníh, z ktorých každá má 9 rozpráv - odtiaľ ich názov „*Eneady*“ (deviatky)

- svet vznikol z Boha, základom sveta je Jedno (Boh), z toho jedna vyžaruje jednotlivé súcna, od najvyšších až po najnižšie

Eklekticismus

- z gr. *eklegein* – vyberať
- je to postup vytvárania filozofického výkladu sveta na základe preberania riešení jednotlivých problémov a tém z rozmanitých filozofických systémov
- ako škola antickej filozofie sa eklekticismus začal šíriť v období helenistickej filozofie v 2.st.pr.Kr.
- najväčšie rozšírenie dosiahol v 1-2.st.pr.Kr. v období, keď nevznikali nijaké filozofické systémy
- v 3.st.pr.Kr. boli všetky staré smery a s nimi aj eklekticismus zatlačené novoplatonizmom
- veľmi silno prispel k rozšíreniu eklekticismu **KARNEADOV** skepticizmus, z ktorého vyplývalo, že každý si môže vybrať to, čo považuje za teoreticky pravdepodobné a prakticky užitočné
- v 1.st.pr.Kr. sa prejavovala tendencia zdôrazňovať skôr zhody ako rozdiely medzi filozofickými školami.
- predstavitelia: **ANTIOCHOS** z **ASKALÓNU** (podľa antickej svedectva previedol stou do Akadémie), **PLUTARCHOS**

b) vznik práva, jeho počiatky, morálka

Hodnota je určitý predmet, ktorý človek pociťuje ako nevyhnutnosť pre uspokojenie svojich potrieb. Týmito hodnotami sa človek riadi, čím sa formujú určité spôsoby myslenia a správania sa .

Inštitucionalizácia hodnôt = snaha o usporiadanie jednotlivých hodnôt → vznik spoločenských noriem.

Norma je pravidlo správania sa, ktoré určuje, ako sa má človek správať a aká sankcia nasleduje po porušení. Jednotlivé normy sú založené na princípe nerozpornosti (ide o vnútorný súlad).

Právo je súhrn všeobecne platných, záväzných právnych noriem vyjadrených štátom v zvláštnej stanovenej forme, zabezpečených štátnym donútením. Ide o systém spoločenských noriem predpisujúcich vonkajšie správanie, ktorých porušenie sa považuje za žalovateľné. Spoločenské normy sú:

- 1.) spoločenské – právo sa dá aplikovať viac ako na jednu osobu
- 2.) predpisujúcich – pravidlá sú imperatívne
- 3.) vonkajšie – vzťahujú sa len na spoločenské správanie
- 4.) žalovateľné – právo je hodnotiteľné pred súdom

Výlučnosť práva – právo sa od iných spoločenských noriem líši:

- 1.) monizmom – platí jediný právny systém, ktorý je záväzný pre celú spoločnosť.
- 2.) formou – štátom je stanovená forma vyjadrenia:
  - zákon
  - vyhláška
  - nariadenie
  - právny predpis
  - právny akt, ...
- 3.) spätosťou so štátom – do života ho zavádzajú a tvoria vždy štátne orgány
- 4.) všeobecnou záväznosťou – platí pre všetkých

Funkcie práva vytyčujú smer, ktorým právo pôsobí na spoločenské vzťahy, odpovedajú na otázku, čomu má právo slúžiť:

- 1.) organizačná = regulatívna – reguluje vzťahy medzi ľuďmi a vytvára poriadok
- 2.) ochranná – ochrana základných ľudských práv, morálnych hodnôt
- 3.) kultúrno-výchovná – právo je založené na prevencii, sankcia tu má výchovný účinok
- 4.) konštitutívna – právnymi normami sa občan dostáva do právneho vzťahu

Počiatky práva sú späté so vznikom spoločnosti, každá spoločnosť má kultúru a právo je súčasťou kultúry každého národa. Spočiatku vystupovalo ako boží zákon spostredkované prorokmi a veľkými zákonodarcami (Mojžiš, Chamurappi, Solón, Drakon), ktorí chceli dosiahnuť a udržať poriadok v štáte. Jeho základom je morálka, zvyky, tradície, vzory správania sa ľudí, ktoré niekto uzákonil a stali sa právnymi normami → vznik právnej kultúry ako súhry národných a lokálnych zvláštností. Právo ako ho poznáme dnes sa zrodilo v starovekom Ríme – „*Ubi societas, ibi ius – kde je spoločnosť, tam je právo*“. Nadväzovali na školy zo starovekého Grécka, lebo tam boli rozvíjané cnosti, etika, morálka – Sokratove školy (Kynická, Kyrénska,

Megarská), Platónove (Akadémia) a Aristotelove (Lykeion). Rimania postupne vymedzovali rôzne právne pojmy, charakterizovali ich a tak tvorili základy práva.

Jurisprudencia je náuka o práve.

Morálka je súhrn pravidiel správania sa ľudí, ktorú vytvorili ľudia podľa tradícií a zvykov, morálne normy sú prísnejšie voči ľudskému správaniu, avšak majú miernejšie sankcie (svedomie), právne normy nekladú zvýšené nároky na správanie, ale postih je oveľa prísnejší ako pri morálnych normách.

Kultúra je súhrn hmotných a duchovných hodnôt, ktoré ľudstvo vytvorilo počas svojho pôsobenia.

Hodnoty sú akési prijaté predstavy, ktoré určujú kritéria ako posudzovať čo je dobré a čo zlé, sú to akési vzory správania, ktoré sa vytvorili na základe zvykov a tradícií. Tieto vzory ľudia začali usporadúvať, dávali ich do noriem a zákonov → vznik noriem a ich zahrnutie do práva = inštitucionalizácia

Normy sú všeobecné pravidlá, ktoré regulujú správanie ľudí, alebo regulujú vzťahy medzi ľuďmi.

Spoločenské normy vychádzajú zo spoločenských hodnôt a riešia rôzne sociálne vzťahy. Delia sa na:

- 1.) morálne normy – sústredené okolo hodnoty dobra
- 2.) estetické normy – sústredené okolo hodnoty krásy
- 3.) náboženské normy – súvisia s vierou a láskou k Bohu
- 4.) právne normy – riešia poriadok a spravodlivosť

Civilizácia je úroveň spoločenského vývoja, ktorý dosiahla určitá spoločnosť, súhrn jej materiálnych a duchovných výtvarov, môže byť:

- 1.) západná (európska, americká)
- 2.) východná (slovanská) – ortodoxná
- 3.) islamská (arabské štáty)
- 4.) ázijská (hinduistická India)
- 5.) konfucianská (Čína)
- 6.) latinsko-americká
- 7.) africká

Právna kultúra je súhrn národných, lokálnych zvláštností v právnom systéme národa, je tu vpísaná história a životná skúsenosť ľudí. Rôzne právne systémy majú spoločné, ale aj odlišné znaky - zaoberá sa tým právnou komparatistika, preto rozlišujeme tieto typy právnej kultúry (systémov):

- 1.) európsky (kontinentálny)
- 2.) anglo-americký
- 3.) náboženský - tradičný
- 4.) socialistický (sovietsky)

Právne vedomie je individuálne ale aj spoločenské myslenie ľudí o práve a jeho uskutočňovaní, znamená konať v súlade s právom, stotožňovať sa s právom.

c) trh, konkurencia, monopoly

Trh je miesto, kde sa stretávajú predávajúci a kupujúci za účelom výmeny tovarov a služieb; je to oblasť ekonomiky, v ktorej dochádza k výmennej činnosti medzi jednotlivými subjektmi trhu, trh sa koná v určitom čase a na určitom mieste. Trh má dve strany:

- 1.) predávajúci (výrobcovia) = **PONUKA**
- 2.) kupujúci (spotrebitelia) = **DOPYT**

Subjekty trhu:

- 1.) predávajúci (firmy, hospodárske subjekty, rôzne podniky, výrobcovia) – formujú ponuku (dopytom sa stávajú pri kúpe výrobných faktorov) a majú za cieľ čo najdrahšie predať
- 2.) kupujúci (domácnosti) – formujú dopyt (na trhu výrobných faktorov sú na strane ponuky - ponúkajú pracovnú silu, pôdu, kapitál) a majú za cieľ čo najlacnejšie nakúpiť
- 3.) štát – špecifický subjekt trhu, môže byť na strane ponuky aj dopytu; nie je to firma a do ekonomiky zasahuje nepriamo, vydávaním vyhlášok ako sa majú predávajúci a kupujúci správať (eliminovanie negatív trhu)

Typy trhov:

- 1.) podľa počtu tovarov a služieb:
  - **čiastkový** - jeden druh tovaru od viacerých výrobcov
  - **agregálny** - súhrnný- veľa rôznych výrobkov aj od rôznych výrobcov
- 2.) podľa predmetu tovarov a služieb:
  - **trh spotrebných predmetov** (krátkodobej a dlho dobej spotreby) a trh služieb
  - **trh výrobných faktorov:**
    - **pôda** - komodity (komoditné burzy)-ropa, zemný plyn;inzeráty
    - **práca** - trh práce, úrady práce, inzeráty
    - **kapitál** - kapitálový trh je dlhodobý trh (viac ako 1 rok)
  - **finančné trhy** (bezhotovostný pohyb peňazí):
    - **peňažné trhy** - pôžičky so splatnosťou do 1 roka
    - **kapitálový trh** - úvery dlhodobého charakteru na viac ako 1 rok
    - **banky**
    - **leasingové spoločnosti**
    - **stavebné spoločnosti**
    - **burzy**
    - **poisťovne**
- 3.) podľa miesta:
  - **regionálny** – jarmok
  - **národný trh** – výrobky určitého národa
  - **svetový trh** – medzinárodný

Funkcie trhu:

- 1.) informačná - informuje nás o ponuke (rozsah, kvalita, rozmanitosť výrobkov), o cenách, o konkurencii, dopyte, o vzťahu ponuky a dopytu, o elasticite trhu
- 2.) motivačná - pre kupujúcich (ceny, rozmanitosť tovaru, kvalita tovaru, novinky, akcie, služby) aj predávajúcich (zisk, či je dopyt po výrobkoch, technické parametre, kvalita, dizajn výrobkov, zisťuje svoje postavenie, ale aj postavenie iných na trhu)
- 3.) redistribučná - rozdelenie tovarov medzi jednotlivé regióny, ale aj rozdelenie dôchodkov, plátov medzi obchodníkmi

Konkurencia je voľná súťaž, súperenie medzi jednotlivými hospodárskymi subjektmi. Môže byť:

- 1.) podľa subjektov trhu:
  - **konkurencia na strane ponuky** (výrobcovia)
  - **konkurencia na strane dopytu** - zákazníci kupujú tovary pričom neberú ohľad na iných zákazníkov (Vianoce, ...)
- 2.) podľa prejavu (týka sa konkurencie na strane ponuky):
  - **cenová konkurencia** (akcie...)
  - **necenová** (kvalita, dizajn, služby)
- 3.) podľa podmienok trhu:
  - **dokonalá** - teoretická abstrakcia, bola by vtedy, keby všetky subjekty trhu mali rovnaké podmienky
  - **nedokonalá** - monopolistická, oligopolistická, absolútny monopol

Monopol je jeden alebo viac výrobcov (podnikov), ktoré majú ekonomicky výsadné postavenie na trhu (ovládajú väčšinu výroby, môžu diktovať monopolnú cenu a dosahovať monopolný zisk).

Monopoly delíme na:

- 1.) prirodený monopol – ak podnik získa výsadné postavenie v konkurenčnom boji s inými firmami (podniky vyrábajú ten istý druh tovaru, ktorý je diferencovaný - líši sa značkou, dizajnom, cenou, ...)
- 2.) absolútny monopol - sám jediný výrobca niečoho, nemá konkurenciu, po jeho tovare je veľký dopyt, jeho tovar nemá substituenty. Absolútny monopol je zriadený a chránený zákonom štátu; na Slovensku je Slovenský protimonopolný úrad - usmerňuje monopolné postavenie na trhu, chráni menšie firmy pred oligopolmi
- 3.) oligopol - 2 alebo 3 najväčšie firmy, ktoré svojim postavením na trhu znemožňujú postavenie menších firiem na trhu, jednotlivé firmy v oligopole od seba navzájom závisia, môže byť:
  - **homogénny** (vyrábajú 1 rovnaký druh tovaru),
  - **heterogénny** (rôznorodý tovar – autá, práčky, televízory, ...)

- 4.) kartel - združenie podnikov v ktorom majú podniky výrobnú aj obchodnú samostatnosť; vytvárajú ich preto, aby sa dohodli na výrobných podmienkach (cena, odbyt tovarov, zdroje surovín), chcú znížiť straty z konkurencie
- 5.) syndikáty - podniky majú výrobnú samostatnosť, ale obchodnú strácajú; odpredaj výrobkov im zabezpečuje syndikátna kancelária alebo syndikátne ústredie.
- 6.) trusty - strácajú výrobnú aj obchodnú samostatnosť, vznikajú tzv. **akciové spoločnosti**
- 7.) koncerny - spojenie podnikov príbuzného charakteru alebo na seba nadväzujúcich odvetví kvôli urýchleniu dosahovania zisku